

35352 - Verduidelijking van de burgerschapsopdracht

Aandachtspunten vanuit VOO en VOS/ABB

VOS/ABB en VOO zijn grotendeels tevreden met het wetsvoorstel dat nu voorligt. Het verduidelijkende en gepast verplichtende karakter vinden wij een verbetering. Wij ervaren nu vaak dat scholen zoekende zijn in de vervulling van de burgerschapsopdracht. Dit wetsvoorstel biedt een meer 'inhoudelijk kompas' voor scholen zodat ze op de scholen er concreet mee aan de gang kunnen. Ten aanzien van zes onderwerpen hebben we wel nog vragen en ook aanbevelingen ter verbetering van de huidige inkleiding:

1. Actieve pluriformiteit/aandacht voor diversiteit aan achtergronden en culturen

Oorspronkelijke teksten over diversiteit worden samengevat onder het bevorderen van 'sociale cohesie'. Deze nieuwe term wordt gebruikt in plaats van 'sociale integratie' om de nadruk te leggen op onderlinge verbinding en gedeelde waarden in plaats van verschillen. Wordt daarmee nu nog voldoende recht gedaan aan het belang van actieve pluriformiteit?

De expliciete opdracht dat 'leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdsgenoten' verdwijnt op deze wijze uit de wet. In de toelichting wordt wel gesteld dat dergelijke activiteiten/contexten essentieel zijn voor de ontwikkeling van burgerschap, maar scholen zouden hier dus een andere invulling aan kunnen geven. De 'kennismaking', zoals de oude wet die voorschrijft, vraagt om een actieve benadering (denk aan dialoog/ontmoeting). De vakken/leergebieden levensbeschouwing en geestelijke stromingen zouden hier een bijdrage aan kunnen leveren, maar worden door de wijzigingen in dit wetsvoorstel niet gekoppeld aan de burgerschapsopdracht.

VOO en VOS/ABB pleiten ervoor dat in de wet moeten worden opgenomen dat op actieve wijze aandacht wordt besteed aan diversiteit van levensbeschouwingen en culturen. Dit is een essentieel en onmisbaar onderdeel van burgerschapsvorming en mag volgens ons niet missen in de wetstekst.

2. Kinderrechten

VOO en VOS/ABB zijn positief over het feit dat in het derde lid, onderdeel a, expliciet wordt verwezen naar de Grondwet en universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens. Dit sluit indirect aan op onder andere het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Middels dit Verdrag heeft ook Nederland onder meer afgesproken dat het onderwijs gericht moet zijn op het bevorderen van respect voor de mensenrechten. In lijn daarmee zou een directe verwijzing naar het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind hier passend zijn. Het is namelijk essentieel dat kinderen hun eigen rechten en plichten kennen en dat dit verdrag ook binnen het onderwijs wordt nageleefd (doorwerking in 3a). Aan het einde van lid 3a zou het zinsdeel 'en in het bijzonder het kind' kunnen worden toegevoegd om het volledig af te dekken.

Ten aanzien van onderwijs over kinder- en mensenrechten zijn er veel initiatieven, onder andere

vanuit het Platform Mensenrechteneducatie¹ (PMRE). Deze initiatieven sluiten naadloos aan op de voorgestelde wijzigingen. Wij raden aan dat er gebruik gemaakt wordt van de kennis, ervaring en mogelijkheden die al bestaan zodat de verduidelijking van de burgerschapsopdracht ook in de praktijk zal slagen.

3. Democratie als 'way of living'

Er wordt bij competenties gesproken over het belang van identiteitsontwikkeling en drie waarden die als ontwerpprincipes van burgerschapsonderwijs zouden kunnen fungeren: het algemeen democratisch belang, de vrijheid van onderwijs en de autonomie van het kind. Met name de autonomie van het kind is onvoldoende terug te vinden in de wet en memorie van toelichting, die vooral gericht lijkt op het respecteren van Nederlandse (democratische) waarden.

Democratie wordt terecht in de memorie van toelichting niet alleen opgevat als politiek systeem, maar als 'a way of living'. Dit komt niet als zodanig terug in de wettekst. Mogen scholen dan zelf bepalen hoe zij dit opvatten? Of beoogt de wetgever dat dit in het nieuwe curriculum tot uiting zal komen? Bij benodigde competenties hiervoor wordt opnieuw gesproken over het ontwikkelen van de eigen identiteit, maar tegelijkertijd wordt benoemd dat scholen vrij zijn in de wijze waarop zij het ontwikkelen van competenties vormgeven.

Wat is de opdracht met betrekking tot de schoolcultuur: het 'consistent uitdragen van sociale omgangsnormen' (memorie van toelichting) of het creëren van democratische context? Een goed voorbeeld wordt volgens ons niet alleen gegeven door het handelen in overeenstemming met de basiswaarden, maar ook door hierover de dialoog aan te gaan. Binnen democratie als 'way of living' past ook ruimte voor discussie over fundamentele vraagstukken als de grenzen van vrijheden en de betekenis van democratie.

Dit sluit aan bij het belang van een 'oefenplaats voor burgerschapsvaardigheden en –houdingen' voor leerlingen. In onze ogen bestaat die oefenplaats nu alleen uit het oefenen met 'de omgang met deze waarden' (memorie van toelichting, verwijzend naar de waarden uit het derde lid, onderdeel a). De school zou een democratische samenleving moeten zijn, waar kinderen actief participeren en meebeslissen, bijvoorbeeld in leerlingraden.

4. Invulling burgerschapsopdracht

Scholen vinden het moeilijk om een vertaling te maken van de algemene burgerschapsopdracht naar samenhangend onderwijsaanbod. Ook met de nieuwe wetstekst zal dat een uitdaging blijven. Voor de invulling en ondersteuning wordt veel verwezen naar de lopende curriculumherziening. VOO en VOS/ABB pleiten er echter voor om hier niet op te wachten en op pabo's en lerarenopleidingen nu al sterker in te zetten op het voorbereiden van studenten op de burgerschapsopdracht. Aanstaaende docenten zullen ook zelf hun sociale en maatschappelijke competenties moeten ontwikkelen en leren vorm te geven aan actieve pluriformiteit en een democratische oefenplaats voor leerlingen. Het Diploma openbaar onderwijs, waarvoor binnen diverse pabo's wordt opgeleid, biedt hiervoor een goede basis en zou als voorbeeld kunnen dienen voor de lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs. Daarnaast kan met de toolbox Mensenrechten op school van het Platform

¹ Zie: <https://www.mensenrechten.nl/nl/nieuws/college-biedt-nieuwe-werkvormen-mensenrechteneducatie-voor-po-en-vo>.

mensenrechteneducatie ook direct een praktische vertaalslag gemaakt worden van wettekst naar klaslokaal.²

VOO en VOS/ABB zijn positief over het feit dat scholen een heldere visie en uitwerking moeten ontwikkelen, die zij vastleggen in schoolplan en schoolgids, en waarover zij verantwoording afleggen. De medezeggenschapsraad heeft hierbij instemmingsrecht en dus ook een verantwoordelijkheid om toe te zien op het burgerschapsonderwijs. Uit een enquête van VOO blijkt dat ouders het belangrijk vinden dat scholen (vakoverstijgend) aandacht besteden aan burgerschap en het omgaan met verschillen op school.³ Het goed vormgeven aan medezeggenschap van leerlingen (zoals in leerlingenraden) is daarnaast een manier waarop scholen laten zien dat zij democratisch burgerschap serieus nemen en zorgdragen voor een daarbij passende schoolcultuur.

5. Vrijheid van onderwijs

Zoals ook in de memorie van toelichting wordt benoemd, bestaat er een spanningsveld tussen de burgerschapsopdracht en de vrijheid van onderwijs. Het lijkt erop dat de wetgever de vrijheid van onderwijs hier een te beperkende rol oplegt. VOO en VOS/ABB maken zich zorgen om de ruimte die scholen krijgen om invulling te geven aan de burgerschapsopdracht vanuit de eigen levensbeschouwelijke of pedagogische grondslag. Voorwaarde is weliswaar dat de 'gemeenschappelijke, verbindende kern' wordt geborgd, maar deze is alleen in zeer grote lijnen geschetst. Mensenrechten, democratische omgangsvormen en actief kennismaken met verschillende achtergronden en overtuigingen zouden niet ondergeschikt mogen zijn aan levensbeschouwelijke of pedagogische visies en hoeven niet zozeer op gespannen voet te staan met de vrijheid van onderwijs. De overheid treedt in principe niet in het 'hoe' van het onderwijs en hoeft dus ook niet vast te leggen op welke manier een school precies vormgeeft aan het burgerschapsonderwijs, maar over het 'wat' mag de wetgever concreter zijn. In de memorie van toelichting staat bijvoorbeeld: 'Scholen kunnen in het onderwijs eigen opvattingen hebben over de (wenselijke) verhouding tussen grondrechten, maar de burgerschapsopdracht brengt mee dat daarover dialoog plaatsvindt binnen de school waarbij tolerantie, positieve verdraagzaamheid en kennis van en respect voor basiswaarden cruciaal zijn.' Het expliciet opnemen van deze voorwaarden in de wet biedt meer waarborgen voor een daadwerkelijke gemeenschappelijke kern van burgerschapsonderwijs.

6. Van buurt naar wereld

VOO en VOS/ABB zijn kritisch over het derde lid, onderdeel b, waarin louter wordt gefocust op de 'pluriforme, democratische Nederlandse samenleving'. Kinderen die in Nederland opgroeien, worden uiteindelijk naast Nederlandse staatsburgers ook wereldburgers. Ontwikkelingen zoals globalisering en digitalisering zorgen er immers voor dat de wereld vandaag de dag voor iedereen heel dichtbij is. Wereldburgerschap is daarom van essentieel belang binnen het burgerschapsonderwijs, en zou dus een plek moeten krijgen in de nieuwe wetstekst. Aan de andere kant is het ook van belang dat kinderen leren participeren in hun directe leefomgeving, zoals de gezinssituatie, de school, de buurt en zelfs de woonplaats. Onderliggende democratische waarden werken namelijk door in al die verschillende leefomgevingen van een leerling en zijn in een steeds groter en complexer verband te zien zijn in relatie tot de leerling. Deze verschillende leefomgevingen vragen om andere kennis en

² De toolbox is ontwikkeld door het College voor de Rechten van de Mens in samenwerking met Amnesty International, Anne Frank Stichting, Centrum voor Mondiaal Onderwijs, Defence for Children, Movies that Matter, VOS/ABB en UNICEF.

³ Zie: https://voo.nl/wp-content/uploads/2019/10/VOO_2018_Omgaan-met-verschillen.pdf.

vaardigheden van de kinderen. Wij zien de volgende 'treden' van burgerschap voor ons: *gezin, school, buurt, woonplaats, Nederland, Europa en wereld.*

Wij stellen daarom de volgende doorwerking voor (derde lid, onderdeel b):

b. het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische samenleving en de directe leefomgeving zoals gezin, school, buurt, woonplaats, Nederland, Europa en de wereld.